

EU v zrcadle veřejnosti

Vladimír Benáček, FSV, Univerzita Karlova, Praha

Publikováno (po menších úpravách) v časopise EKONOM, č. 32, 7.8.2003

Kandidátské země dali v referendech najevo, že považují EU za svou a jsou připraveny k dialogu.

Během čtyř měsíců tohoto roku se konalo v Evropě sedm z dosavadních patnácti referend o vstupu jednotlivých států do Evropské unie. Pokud platí tvrzení, že svět si lidé vytvářejí sami, jaký obraz Evropy si tedy lidé za posledních 31 let vytvořili? A jak se ve svých představách lišili?

Vztahy vůči vnějšímu prostředí v globalizovaném světě, ať už na bázi obchodní, finanční, politické, či informační, se pro malé země stávají zásadními faktory rozvoje. Jsou pohledy na sjednocenou Evropu s postupem času pozitivnější, nebo spíše zamítavé? Pozitivní postoje veřejnosti pomáhají hledat konsensus pro uzavírání tvůrčích spojení a pro překonávání konfliktů zájmů mezi jednotlivými zeměmi. V druhém případě se lidé uzavírají vůči zahraničí, což může vést až k aktivnímu odporu vůči vnějšímu světu.

Referenda a rozbory veřejného mínění poskytují v tomto směru cenný materiál, který svědčí nejen o stavu současné evropské společnosti, ale také o tom, kam se hodlá v blízké budoucnosti ubírat.

VÝSLEDKY PATNÁCTI REFEREND o vstupu do jednotné Evropy uvádí obrázek 1. Na první pohled je zřejmé, že hlasování v šesti postkomunistických zemích se výrazně liší od hlasování v zemích západní Evropy. Výjimkou je Irsko. Podobně jako Irové v roce 1972 si rovněž účastníci referend ve střední a východní Evropě uvědomili, že ačkoli je členství v EU plné nároků na změny, jiná cesta než „jít do toho“ jim nezbyvá.

Z tohoto hlediska můžeme považovat výsledky hlasování za projev občanské odpovědnosti a kolektivní síly přistupujících zemí. Hlasování v těchto zemích nebylo až tolik pod vlivem krátkodobých osobních očekávání jako ve vyspělých zemích západní Evropy. Přirozená osobní opozice vstupu do EU vyplývá z faktu, že členství v EU nepomůže všem lidem stejně a že změna znamená vždy riziko. Některá privilegia se zruší, do mnoha domácích agend začne Brusel zasahovat a zavádět novoty. Pozice velké části populace se může relativně zhoršit, i když nemusí jít vůbec o zhoršení absolutní.

Lidé z „východu“ dali výrazně kladným postojem najevo, že EU nepodezírají z nepřátelství a že jsou připraveni na dialog. Pokud tento postoj vytrvá, může to Evropu nesmírně posílit. Podle statistik veřejného mínění ještě v říjnu 2001 zhruba polovina voličů v kandidátských zemích (v Česku 45%) nebyla o svém hlasování rozhodnuta. Mezitím se EU usnesla, že štedrost dotací z většiny fondů se po rozšíření bude muset – v porovnání s tím, co dostávaly v posledních 14 letech Řecko, Portugalsko, Španělsko a Irsko – výrazně omezit, což určitě voliče nemohlo povzbudit. Jak se dá soudit z nápadného počtu absencí hlasů na obrázku 2, voliči v kandidátských zemích s negativními očekáváními nebo nerozhodní voliči raději k referendu nešli, čímž pomohli vytvořit jistý pozitivní image nováčků.

ČESKÉ REFERENDUM nebylo ovlivněno nutností demonstrovat evropanství. Nižší dotace pro zemědělce a přenesení některých dalších odpovědností na bedra Evropské komise po kodaňském summitu v prosince 2002 se braly jako nutná daň evropanství. To je výrazně jiný signál, než jak se na rozšíření dívá mnohý průměrný občan EU: jako na šok, který přijde z „balkanizovaných“ států východu bez disciplíny a s výlučným zájmem o jednostranné transfery.

Pokud bychom interpretovali veřejné mínění o spokojenosti občanů EU s členstvím v EU jako údaj srovnatelný s referendem (*viz obrázek 3*), můžeme vidět, že s výjimkou Lucemburska je pozitivních hlasů všude méně než v nově přistupujících zemích. Nicméně i zde je patrné vědomí kolektivní spoluodpovědnosti, protože negativních hlasů je poskrovnu. Výjimkou jsou Švédsko a Velká Británie. I v EU se lidé s pochybnostmi v tak strategickém rozhodování raději uchylují do polohy „nevím“.

Jejich skutečné osobní citění se projevuje v jiných otázkách. Například už v odpovědích na otázku „jak EU přispívá vaší zemi“ (*obrázek 4*) se začíná projevovat opatrnost až skepse na úkor neutrálních názorů. Překvapivě značná nespokojenost je ve velkých státech, o nichž koluje v malých zemích názor, že z EU nejvíce profitují a že se jejich zájmům vždy ustupuje.

Přítom požadavek na opuštění EU v případě Rakouska, Velké Británie a Švédska (pokud by se bralo v úvahu jen jejich značně negativní hodnocení národních přínosů) by mohl mít v těchto zemích značnou podporu. Politicky se to zatím výrazněji neprojevuje. Stále převažuje zájem o reformu fungování unie.

EKONOMICKY KLÍČOVÉ POLITIKY současné Evropy jsou rozšiřování EU a přechod na euro. Jak je zřejmé z obrázku 5, rozšiřování není momentálně oblíbenou politikou, přestože už v době průzkumu bylo dobře známo, že rozšíření „na Východ“ nebude finančně ani zdaleka tak náročnou operací, jak se mnozí ještě poměrně nedávno domnívali. Kumulativně představuje rozšíření v letech 2004-2006 čisté transfery 26,3 mld. eur, což je zhruba 26 eur ročně na obyvatele EU-15. Obavy členů z růstu kriminality, úbytku pracovních příležitostí pro domácí nezaměstnané a dominance velkých zemí klanem malých zemí jsou opakem toho, co od EU očekávají kandidátské země.

Přechod na euro se zdá být naopak oblíbenou politikou – alespoň v členských zemích eurozóny (*viz obrázek 6*). Naproti tomu veřejné mínění v jejích nečlenských zemích je výrazně skeptické, zejména ve Švédsku a Británii. Ta poslední je vstupu do eurozóny zřejmě na hodně dlouhou dobu uzavřená.

Shodně viní občané EU euro z nárůstu inflace – myslí si to 77% procent dotázaných. Paradoxní je, že statistické nic podobného zatím v cenové oblasti neobjevili.

Překvapující je vysoce negativní postoj k euru v zemích nováčků. Je tomu tak navzdory většiny hlasů domácích expertů, kteří nemají obavu z rychlého přijetí společné měny, což by mohlo znamenat ztrátu flexibility v monetární politice a nutnost širšího uplatňování fiskální restrikce. Pro laickou českou veřejnost představuje euro hrozbu ztráty národního svébytnosti a podlehnutí argumentaci odpůrců eura o přijetí západních cen při zachování východních platů.

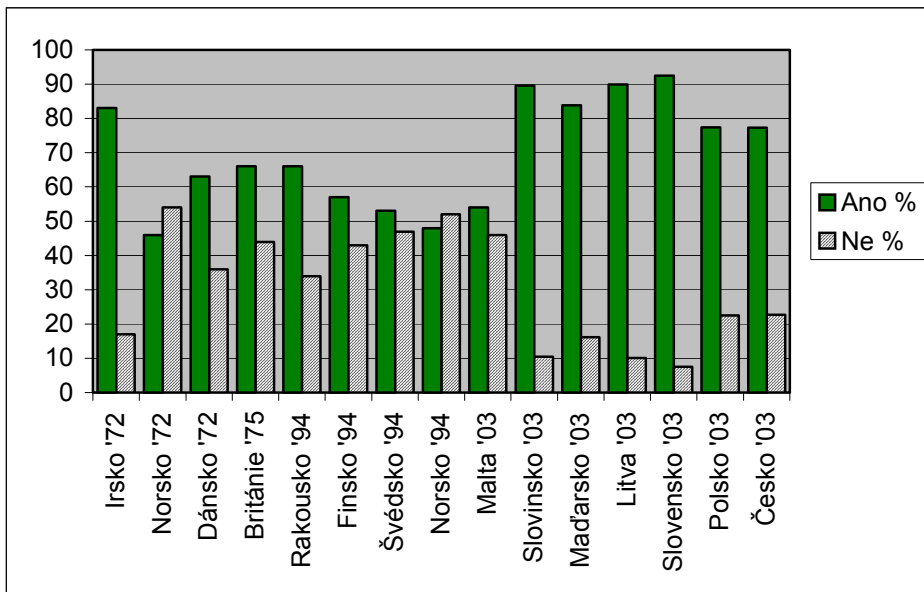
ROZPORY V CHÁPÁNÍ obou zmíněných strategických politik EU mezi starými a novými zeměmi EU jsou značné. Otevřít diskusi na obou stranách by bylo navýsost žádoucí. Jinak hrozí unii vytvoření obranných reakcí, které jen upevní předsudky a umocní růst komunikační bariéry.

A jaké další názory na některé instituce, politické linie a média panují mezi občany EU? Z obrázku 7 vyplývá, že mocenskými strukturami, které se těší největší důvěře, jsou aparáty

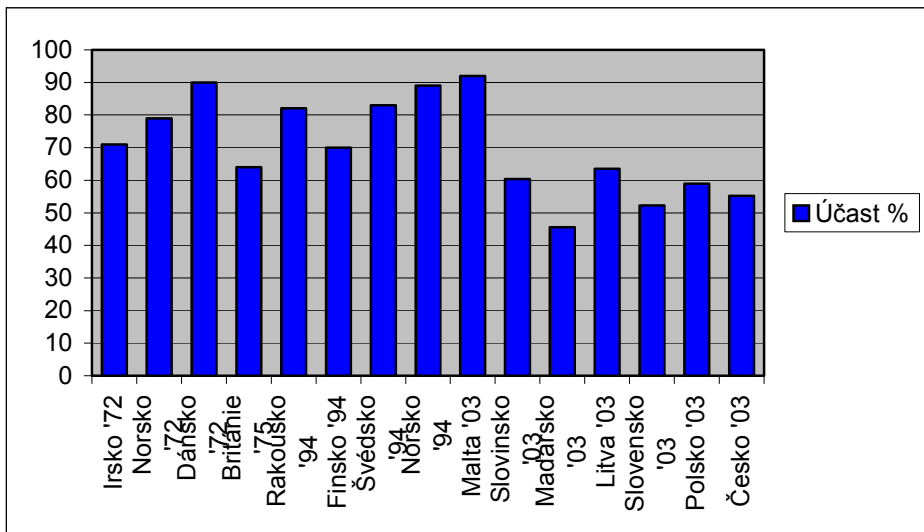
obranu, bezpečnosti a zahraniční politiky. Panuje vysoká shoda, že tyto orgány by měly koordinovaně vystupovat za celou EU. Poměrně nečekaná je vysoká podpora (49%) centralizaci unijní obrany v rukou společného velení. Pouze národní vládě by tuto funkci svěřilo jen 21% lidí, do podřízenosti NATO jen 14%.

Nadále vysoká důvěra dobrovolným organizacím signalizuje, že EU je silně ovlivňována občanskou společností, kde nejen podniky a vláda reprezentují motory společenského rozhodování. Důvěra ve zprávy rozhlasu a televize je také na poměrně vysoké úrovni. Tisku však v EU nedůvěřuje skoro polovina občanů.

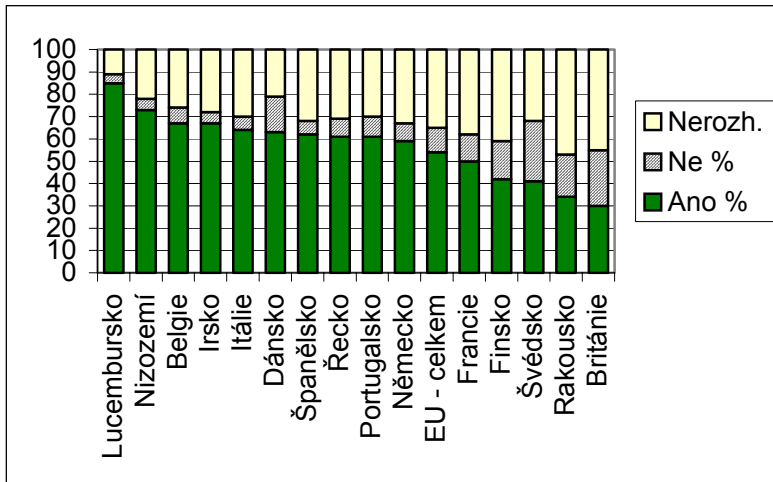
Z politických struktur se těší poměrně vysoké důvěře Evropský parlament, ústava EU a vůbec členství v EU. Občané EU jsou zřejmě schopni akceptovat existenci nadnárodních, respektive celoevropských témat, které chtějí řešit na vyšší než národní úrovni. Důvěra v Evropskou komisi je v současnosti na hraně 50-procentní podpory. Zbytek představují z poloviny odpůrci fungování komise a z poloviny lidé bez vyhraněného názoru. Ještě menší důvěře (40%) se těší Rada ministrů EU, což je ale stále víc, než se v EU důvěřuje národním vládám. Za přímo alarmující je možné považovat 75 % nedůvěru (a jen 16 % důvěru) národním politickým stranám. Daná fakta nás vedou k otázce, před kým se občané EU brání tím, že se organizují do nadnárodních celků? A co vlastně slovo „euroskepe“ v Evropě znamená? Pokud to porovnáme s výsledkem českého referenda a se situací na naší politické scéně, tolik proslavený český skepticismus najednou nějak selhal. Řčení, že pesimista je dobře informovaný optimista, nemusí být v tomto případě jen nadnesenou frází. Česká scéna se pak od té západoevropské ani tolik neliší.

Obrázek 1: Hlasování v referendech o vstupu to EU /resp. EHS/
Zdroj: Materiály z tisku

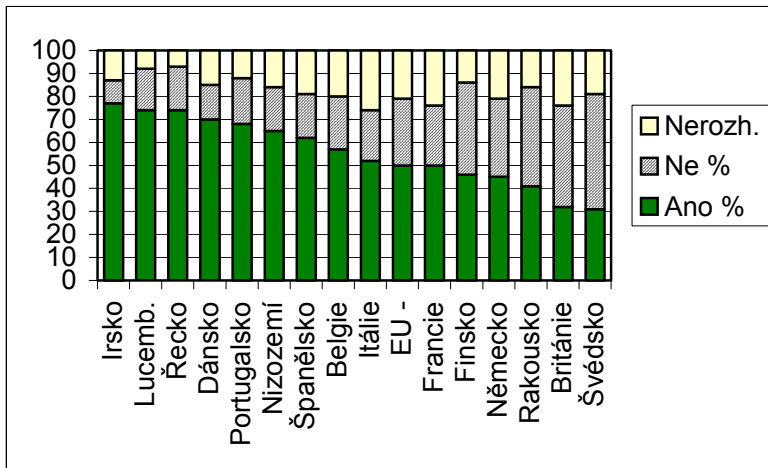
Obrázek 2: Účast v evropských referendech

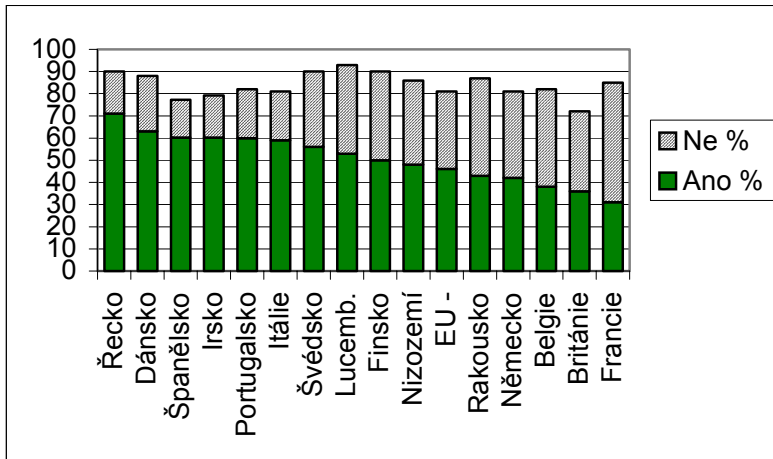
Obrázek 3: Spokojenost s členstvím v EU

Zdroj: http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb59/eb59_highlights_en.pdf

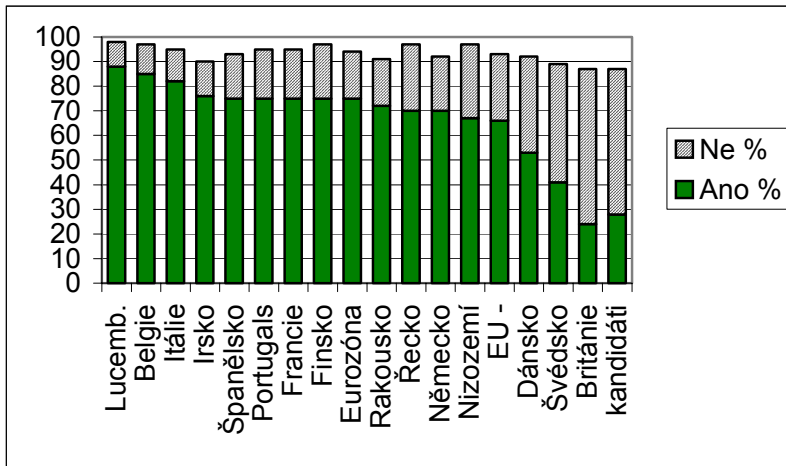
Eurobarometr č. 59, Evropská komise, Brusel, červen, 2003

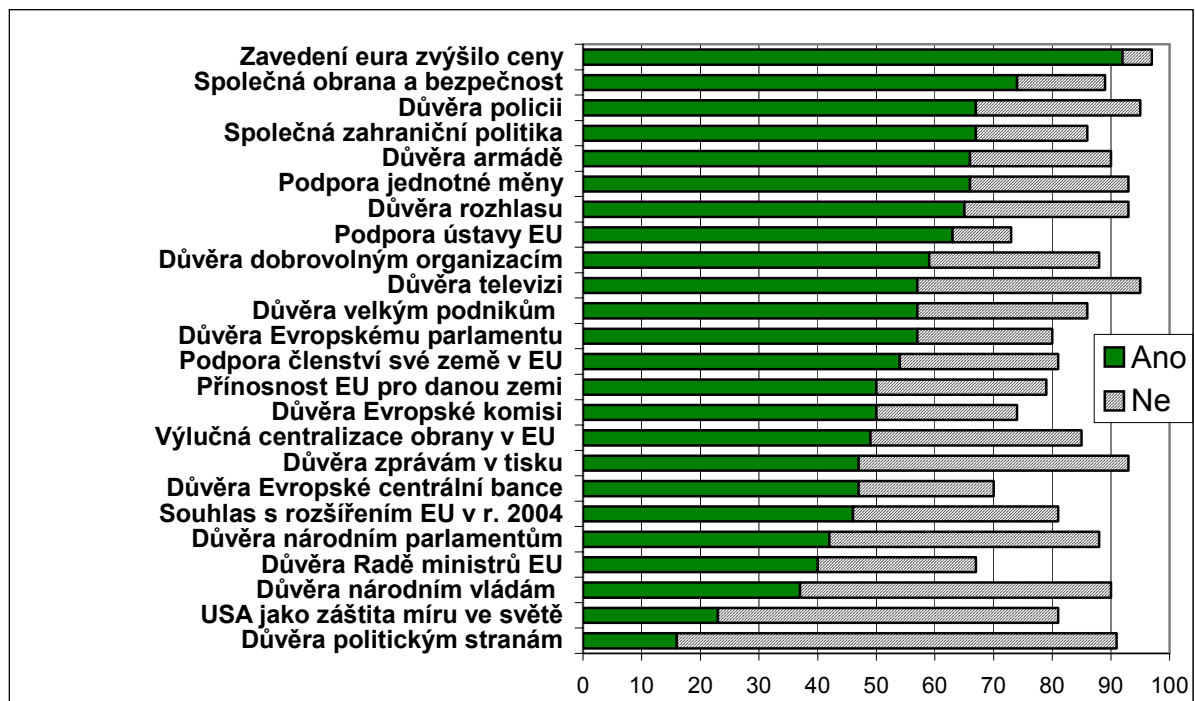
Obrázek 4: Přínosnost EU pro danou zemi

Obrázek 5: Souhlas s rozšiřováním EU v členských zemích

Obrázek 6: Souhlas s eurem jako s jednotnou měnou

Obrázek 7: Podpora některých institucí, politiky a médií mezi občany EU